

Liisa Niinikangas

Johtava konsultti, Lighthouse Consulting Ltd, Tampere
niini.kangas@kolumbus.fi

Tiedonhallintataidot ja tiedon käsittely prosessina

Miksi?

Jokainen sukupolvi määrittelee lukutaito –käsitteen uudelleen. Uutta ymmärrystä vaativat tietoverkkojen lukutaito, medialukutaito sekä **tiedon lukutaito**, *'information literacy'* Se on tietoyhteiskunnan ominaisuus: kyky ja taito etsiä, soveltaa ja arvioida tietoa. Koko tiedon käsite elää muutosvaihetta. Tiedon hankinnan, käytön ja arvioinnin sekä uuden tiedon synnyn käsittäminen prosessiksi on haaste. Kaikki tämä edellyttää tietoteknisen osaamisen lisäksi ongelmanratkaisutaitoja ja oppimaan oppimisen prosessitaitoja, joita kutsutaan **tiedonhallintataidoiksi**.

Peintainen lukutaito on yleissivistyksen pohja. 'Lukeneisuus' ja sen osoittimena vivahteikas, havainnollinen ja selkeä äidinkielen käyttö kertoo henkisesti kypsästä ihmisestä. Lukeminen vahvistaa niin lapsen, nuoren kuin aikuisenkin kykyä käyttää omaa tai vierasta kieltä. Lukeminen ruokkii älyä, tunnetta ja mielikuvitusta. Kieli on väline kaikkeen ajatteluun, niin käsitteelliseen, analyyttiseen kuin arkiseen tuumailuunkin, se on oppimisen ja kanssakäymisen avain. Kielitaidottomana, omaa kieltään osaamattomana, putoaa niin kansalais- kuin tietoyhteiskunnastakin. Lukeminen muokkaa myös maailmankuvaa ja mahdollistaa inhimillisen kasvun. Koululainen ja opiskelija voi samaistua lukiessaan toisen ihmisen kokemuksiin ja siten löytää oman sisäisen itsensä.

2000-luvulla vahvistuvat kuitenkin sellaisten taitojen merkitys, joiden opettamisessa meidän perinteinen koulutusjärjestelmämme ei ole parhaimmillaan. Suomi muuttuu yhä selkeämmin tietoyhteiskunnaksi, jossa tiedon tuottaminen ja sen väliytys ovat entistäkin korostetummassa asemassa. **Morganin** tietoyhteiskuntaa, kulttuuria ja koulutusta käsittelevässä raportissa kiinnitetään huomiota eurooppalaisen koulujärjestelmän heikkouteen, oppijoiden riittämättömään rohkaisuun itsenäiseen tiedonhankintaan sekä hankitun tiedon kriittiseen arviointiin ja käyttöön. **Euroopan unionin Valkoinen kirja koulutuksesta** linjaa ”uusien tietojen hankkimiseen kannustamisen” yhdeksi oppimisyhteiskunnan rakentamisen viidestä keskeisestä tavoitteesta. Oppimisessa nähdään neljä ulottuvuutta:

- tietämään oppiminen
- oppimaan oppiminen
- tekemään oppiminen
- olemaan oppiminen, joka tarkoittaa kykyä kehittää itseään kokonaisvaltaisesti persoonallisuutena ja yksilönä

Miksi tiedon hallinnan taidot ovat tärkeitä?

Tiedon merkityksen korostumista on esitetty tutkimuksessa, jossa arvioitiin yhteiskuntakehityksen ja koulutuksen tulevaisuusnäkyviä vuoteen 2017 asti. Väestön koulutustason arvioidaan kasvavan selvästi kaikilla koulutusasteilla. 57%:lla väestöstä oli vuonna 1990 enintään yleissivistävä koulutus. Vähintään yliopistollisen loppututkinnon suorittaneiden osuuden arvioidaan kasvavan neljästä prosentista 11 prosenttiin. Opiskeluun ja itsensä kehittämiseen käytetään tulevaisuudessa

nykyistä enemmän aikaa. Työhön liittyvät osaamisvaatimukset lisääntyvät tietointensiiviseen suuntaan.

Uusi oppimiskäsitys korostaa oppijan vastuuta omasta oppimisestaan ja hänen aktiivista rooliaan tiedonhankkijana. Oppijan itseohjautuvuus kuitenkin ei ole synnynnäinen vaan harjoiteltavissa oleva taito. Itsenäisen opiskelun tukeminen edellyttää opettajilta kykyä ohjata tiedonlähteiden monipuoliseen käyttöön. Opettajat hallitsevat oppiaineensa sisällön syvällisesti. Menetelmällisesti oppikirjojen ja opetuksen välinen suhde muuttuu, moniin kursseihin ei ole eikä niihin tule oppikirjoja. Nykyisin käytössä olevat oppikirjat tukevat opettajakeskeistä opettamista, eivät tiedon etsintää, arviointia ja käsittelyä.

Yhden oppikirjan tai tekstin sijasta oppimistavoitteisiin pyritään käyttämällä erilaisia ja monipuolisia tiedonlähteitä. Faktojen opettelu tai sitaattien jäljentämisen sijasta tiedonhallintataitojen avulla oppija muotoilee itse kysymykset, hankkii informaation, seuloa sekä tekee johtopäätökset. Oppimiseen sisältyvän tiedonhankinnan mieltäminen siten pelkästään tai ensisijaisesti tiedonlähteiden keräämiseksi ja tehtävän kirjallisen raportin laatimiseksi on kaavamaisista.

Mitä?

Kerää ja laadi –strategian vaihtoehtona on tiedonhankinnan prosessimalli. Oppimisen ydin, oman ajattelun herääminen ja henkilökohtaisen merkityksen rakentaminen, nousee keskiöön.

Tiedonhankinta saa laajemman ja syvällisemmän merkityksen kuin kerää ja laadi –toiminnassa.

Carol C. Kuhlthaun mukaan merkityksen rakentaminen alkaa epävarmuudesta ja etenee jatkumona tehtävän suulliseen tai kirjalliseen esittämiseen sekä arviointiin saakka. Oppijan näkökulmasta Kuhlthaun mallin vahvuutena on oppimisen affektiivisen puolen mukaan ottaminen tasavertaisena ajattelun ja toiminnan kanssa.

Uusi oppiaineko?

Tiedonhallintataitojen oppiminen on aina sidoksissa itse kulloiseenkin todelliseen oppiaineeseen, sen aihealueen ongelmaratkaisuun ja siihen liittyvien oleellisten kysymysten teon kautta itse prosessiin. Tiedonhallintataidot eivät ole erillinen mantra. Oppijoita tulisi erityisesti rohkaista ja ohjata tiedon monipuoliseen hankkimiseen, prosessointiin, arviointiin ja omien kysymysten tekoon. Oulun ammattikorkeakoulun lehtori **Eeva Kurttila-Matero** on käsittekartassaan yhdistänyt sekä tiedonhankinnan teknisenä prosessina että tiedonhankinnan mentaalisenä prosessina tiedonhallintataitojen kehittymiseksi, jonka päämääränä on oppiminen. Hän osoittaa, ettei tietokantojen käytön tekninen hallinta riittä relevanttiin hakutulokseen, vaan viitelistoista tai Internetin kultajyvistäkin on matkaa oman ajattelun vahvistumiseen.

Mikä on tiedon etsinnän prosessitaitojen oppimisen tavoite:

1. Itsenäinen ja kriittinen oppija, joka jaksaa oppia koulun jälkeenkin ja jonka oppimisen kohteena on koko maailma.
2. Toimiva ongelmanratkaisija, joka pystyy elämään epävarmuudessa ja tekemään perusteltuja valintoja.

Lisätietoja:

Kirjasto koulussa, toim. Liisa Niinikangas. Oph & BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 1999.

Koulu kirjastossa – kirjasto oppimisympäristönä, toim. Liisa Niinikangas. Oph & BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 2000.